

Dragan Anđelković

Mihail Arandarenko [et al.]
Boško Mijatović (ed.)
Reforme u Srbiji: posledice i izazovi
(Beograd, CLDS, 2008)

Srbija već punih 20 godina, od Privredne reforme iz decembra 1989. godine, luta putevima tranzicije. Tokom prvih deset godina ovog živopisnog putovanja naše zemlje proces reformi bio je u zapečku u koji su ga gurnuli neki važniji, politički događaji. Nakon promene vlasti početkom ovog veka tranzicija kao neophodni preduslov razvoja i napretka zemlje sa nekada socijalističkim uređenjem ponovo je izbila u prvi plan i postala primarni cilj države, i sve snage državne uprave usmerene su ka ostvarenju toga cilja. Tada je započet obimni proces restrukturiranja privrede i činilo se da je Srbija krenula pravim putem u bolje sutra. Preduzeća su privatizovana, investicije su se povećale, standard je rastao, a narod je počeo da uživa u svim blagodatima toga rasta. Prosečni godišnji rast BDP-a u periodu od 2001. do 2007. godine iznosio je 5,6% i na taj način Republika Srbija se uklopila u prosek zemalja u tranziciji. Međutim, izbijanje svetske ekonomske krize 2007. godine kao da je otvorilo Pandorinu kutiju tranzicije Srbije i na svetlost je izašlo sve ono što se nalazilo u pozadini ovakvog napretka. Ispostavilo se da su, iako je BDP brzo rastao, realne zarade rastle još brže, dinamikom od 15,3% u proseku na godišnjem nivou. Pokazalo se da su Srbi više trošili nego što su proizvodili, a da je sav taj novac koji nam je omogućio toliki rast standarda došao od prodaje društvene i državne imovine. Republika Srbija je prodavala sve što ima, sa željom da lepo živi danas, ne hajući za sutra. Upravo u ovom trenutku, kada se preispituje tačnost smeru kojim je vođena tranzicija, Centar za liberalno-demokratske studije je izdao knjigu „Reforme u Srbiji: dostignuća i izazovi“ koja za cilj ima da napravi presek trenutnog stanja u Republici Srbiji. Ova knjiga sveobuhvatno

opisuje ekonomsku stvarnost Srbije, baveći se svim relevantnim elementima – počevši od makroekonomskog stanja, preko obrazovnog sistema, pa sve do sistema zdravstvene i socijalne zaštite.

Autori svoju analizu započinju detaljnim prikazom makroekonomskog stanja u Srbiji, ukazujući na ključne neravnoteže koje se javljaju. Jedan od problema kojima se bave autori, a koji u mnogome utiče na makroekonomsku sliku naše zemlje, jeste velika javna potrošnja. Naime, udeo javne potrošnje u Srbiji iznosi čak 40% BDP-a što je previsoko i ekonomski neodrživo. Koristeći razne pokazatelje, autori svoje tvrdnje podupiru ekonomskim činjenicama koje se ne mogu osporiti i ukazuju na još veliki broj problema, kao što su drastičan porast uvoza u prethodnim godinama koji je produbio spoljnotrgovinski deficit, inflacija i precenjenost domaće valute, ubrzani porast nezaposlenosti... Ono što je jako zanimljivo u ovom delu jeste da se direktno povezuje rast plata sa političkim ciklusom tako što se konkretno prikazuje koliki je bio predizborni rast realnih plata u pojedinim sektorima.

U delu knjige koji se bavi realnim i finansijskim sektorom privrede Republike Srbije prikazuje se surova realnost privatizacionih procesa. Privatizacija u realnom sektoru je dovela do optimizacije procesa proizvodnje, a samim tim i do smanjenja broja radnih mesta tako da je broj zaposlenih u periodu od 2001. godine do 2007. godine smanjen za čitavih 450.000 hiljada, odnosno skoro 5% stanovništva Srbije je ostalo bez posla u procesu privatizacije. Sa druge strane, u finansijskom sektoru je došlo do povećanja broja radnih mesta, tako da je u njemu trenutno zaposleno preko 30.000 ljudi. Ono što je diskutabilno ovde jeste procena autora da nije bilo velikih skandala u procesu privatizacije, te da se dosadašnje sprovođenje privatizacije u realnom sektoru privrede može okarakterisati kao dobro, iako se zna da je veliki broj ugovora o kupovini poništen, da mnogi kupci privatizovane imovine nisu ispunjavali svoje obaveze, kao i da je veliki broj preduzeća privatizovan kapitalom sumnjivog porekla.

Autori naglašavaju da je poljoprivreda veoma osetljiva oblast privrede Srbije. Ovaj sektor poseduje veliki potencijal, a

ono što najviše sputava njegov razvoj jeste institucionalna zaostalost u odnosu na razvijene zemlje, odnosno ne postojanje zavoda, laboratorija, standarda, odgovarajućih zakonskih uredbi, itd. Upravo nedostatak ovih preduslova za modernizovanje poljoprivrede u Srbiji doveo je do toga da na nivou proizvodnje postoji velika konkurencija, dok je na nivou prerade ona jako mala, što je omogućilo stvaranje monopola u određenim granama poljoprivrede. Autori primećuju da iako u ovom sektoru ima dosta prostora za napredovanje, na dugi rok on ne može biti nosilac razvoja čitave privrede, kao što mnogi u Srbiji smatraju i da je takav stav utopijski.

Činjenično stanje u oblasti infrastrukture je opisano u kratkim crtama kroz analize oblasti energetike, saobraćaja, telekomunikacija i komunalne delatnosti. Ono na šta je posebno ukazana pažnja jesu tri faktora – da su u oblasti infrastrukture uglavnom zastupljeni monopoli, da najveći deo kompanija koje se bave ovim poslovima čine javna preduzeća i da je profitabilnost ovog sektora u proseku veoma niska. Ono što se može zapaziti jeste da preduzeća koja su najveći gubitaši srpske privrede posluju upravo u ovoj oblasti (Železnice Srbije, Beogradske elektrane, Putevi Srbije...).

Što se tiče zdravstvene i socijalne zaštite, u knjizi se iskazuje stav da su reforme sprovedene od 2001. godine do danas izvršene efikasno i da je nivo ovih usluga trenutno na zadovoljavajućem nivou. Šta više, predlažu se neka inovativna rešenja kao što je aktivacija korisnika novčanih davanja socijalne zaštite u različitim oblicima, koja bi bila individualno prilagođena svakom korisniku. Na taj način bi se ekonomski opravdalo davanje i podstakao dalji razvoj socijalne zaštite. Na sličan način se iznosi stav o penzijskom sistemu Republike Srbije za koji se kaže da je nakon sprovedenih reformi 2001, 2003. i 2005. godine značajno poboljšan, ali da i dalje postoje određeni problemi koji ga čine neefikasnim i ekonomski neodrživim u obliku u kojem se nalazi danas. Autori knjige ovde nude četiri rešenja kojim bi se mogao promeniti sistem i poboljšati njegovo funkcionisanje, ali nijedno od njih se ne čini dovoljno ubedljivim. Pred sam kraj knjige je postavljena i analiza obrazovnog sistema u Srbiji kroz koju je opisan niz reformi koje su sprovedene, trenutno stanje u obrazovanju, kao

i predlog poteza koje bi trebalo sprovesti ne bi li se izvršila kompletna rekonstrukcija sistema koja bi ga približila evropskim standardima.

Kada se svi utisci sumiraju, u knjizi *Reforme u Srbiji*: dostignuća i izazovi realno je prikazano trenutno stanje naše zemlje. Pri tome treba naglasiti da autori knjige svoje navode ne baziraju na kuloarskim pričama i medijskim nagađanjima, kao što to mnogi rade, već na činjenicama i statistikama koje (ne)uspešnost reformi vrlo slikovito prikazuju. Analize u ovoj knjizi prelaze ekonomske okvire i zalaze u gotovo svaki aspekt života u Srbiji. Ipak, iako je stanje reformi realno prikazano, ono što je diskutabilno u ovoj knjizi jesu stavovi autora koji se tiču uzroka trenutnog stanja. Npr. osnovni uzrok neefikasnosti državne uprave i problema sa kojima se ona suočava u ovoj knjizi se pronalazi u, citiram: „njenom nasleđu, naročito onom iz 1990-ih godina“. Znajući da je broj zaposlenih u državnoj upravi porastao sa 8.000 na 28.000 od 2000. godine do danas, reklo bi se da nije realno jedinog krivca za ovoliko povećanje državnog aparata tražiti u prošlosti. U odbranu ovog stava autori iznose još jedan zaključak – da je državni aparat povećan usled dejstva dva faktora – nejasne koncepcije strategije reforme državne uprave i pritiska međunarodnih organizacija. Ukoliko vlast nije imala jasnu ideju kako da reformiše državni aparat, postavlja se pitanje zašto nije izvukla zaključke iz iskustava zemalja koje su pre nas ušle u proces tranzicije i uspešno ga završile, kao što su Češka, Slovenija, Slovačka, itd. Što se drugog faktora tiče, teško da su međunarodne organizacije uticale na povećanje broja zaposlenih s obzirom da te iste međunarodne organizacije danas uslovljavaju Srbiju i vrše pritisak da se smanji broj zaposlenih u državnoj upravi. U ovoj knjizi se izbegava zaključak koji se sam nameće - da je do ovako drastičnog povećanja zaposlenih koje finansira država došlo usled želje da se nastavi trend zapošljavanja kadrova po partijskoj osnovi i nakon 2000. godine. Možda se ova ideja izbegava zato što bi to dovelo do izjednačavanja načina upravljanja državnom politikom zapošljavanja sa onom koja je bila aktuelna tokom 90-ih godina prošlog veka, a od koje trenutne vlasti uporno teže da se distanciraju.